

Szwarc, Andrzej

"Oswoboditelnoje dwizenije narodow
Awstrijskoj impierii. Pieriod
utwierzdienija kapitalizma", Moskwa
1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/2, 416-417

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

macji XIX i początków XX wieku, choćby na użytek cudzoziemskich czytelników. Co prawda podobne wątpliwości i przemyślenia znalazły się we właściwym tekście (część drugą otwiera np. podrozdział „Niekonwencjonalność i rewolucyjność dyplomacji polskiej w okresie międzypowstaniowym”). Widać to zresztą i w słownictwie używanym przez autorów, którzy najchętniej operują pojęciami takimi jak „polskie zabiegi” lub „wysiłki dyplomatyczne”. *Nota bene* choć określenie „paradyplomacja” nie wydaje się zbyt szczęśliwe, oddawałoby ono chyba najlepiej sedno spraw, o których mowa.

Książka składa się z czterech części, odpowiadających poszczególnym okresom. Opracowali je: Andrzej Zahorski (1795—1831), Sławomir Kalemberka (koniec 1831—1860), Henryk Wereszycycki i Jerzy Zdrada (1860—1900) oraz Ludwik Bazylow (1900—1918). Po każdej części umieszczono informację o odnośnej literaturze i źródłach, ujętą bądź jako przegląd, bądź jako rozumowana bibliografia. Całości dopełniają: indeks cytowanych autorów, indeks osób wymienionych w tekście, indeks nazw geograficznych i etnicznych oraz mapy.

A. S.

Oswobodzicielnoje dżwizenije narodow Awstrijskoj impierii. Pieriod utwierżdzenija kapitalizma, Akademia Nauk SSSR. Instytut Sławianowiedzenia i Bałkanistyki, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1981, s. 464.

Książka jest dziełem 14 autorów; stanowi kolejny tom serii „Europa Środkowa i Południowo-Wschodnia w epoce przejścia od feudalizmu do kapitalizmu. Problemy historii i kultury” (tom poprzedni, zatytułowany „Oswobodzicielnoje dżwizenije narodow Awstrijskoj impierii: obrazowanie i razwitiye. Koniec XVIII w. — 1849 g.” ukazał się w 1980 r.). Przyjęto układ tematyczny, choć w jego ramach napotykamy na niezbyt szczęśliwe rozwiązania. dopiero ostatni, siódmy rozdział traktuje o procesach narodotwórczych, podczas gdy poprzednie omawiają powstanie i funkcjonowanie dualistycznej monarchii austro-węgierskiej, przeniany ekonomiczne i społeczne, ideologię ruchów narodowych, współpracę sił rewolucyjnych i narodowowyzwoleńczych, międzynarodowe związki tych sił (ze szczególnym uwzględnieniem kontaktów z Rosją), wreszcie rozwój nowoczesnego ruchu robotniczego.

Ogromne bogactwo problemów, które rozważają autorzy, nie pozwalała nawet na ich skrótowe wyliczenie. Zwróćmy uwagę na bardzo interesujące potraktowanie rozwoju kultur narodowych jako czynnika stymulującego dążenia wyzwolenicze; autorzy opracowali m.in. oryginalną mapę, która ilustruje postępy oświaty i kultury na poszczególnych terytoriach etnicznych: uwzględniono w niej informacje o odsetku osób umiejących czytać, wskazano ośrodki, w których znajdowały się szkoły wyższe, redakcje gazet, teatry, muzea i stowarzyszenia. Warto też wspomnieć o polonikach. Rozdział dotyczący Polaków pod berłem Habsburgów napisała Swietłana Falkowicz. Oparty jest on w większości na najnowszej literaturze polskiej (wykorzystuje się m.in. dorobek Józefa Chlebowczyka, Henryka Wereszycyckiego i Jerzego Zdrady, cytowany *nota bene* i w niektórych „niepolskich” rozdziałach). Autorka akceptuje przeważnie tezy zawarte w tych pracach: ukazuje specyfikę ewolucji galicyjskiej myśli politycznej, narodowe uwarunkowania polskiego modelu konserwatyzmu, tłumaczy postawy nietypowe dla postronnego obserwatora, które wiązały się np. z powstaniem styczniowym. Sporadycznie tylko operuje schematycznymi ujęciami, nieprzypadkowo posługując się wówczas opracowaniami sprzed trzydziestu lat.

Książka zawiera indeks nazwisk i nazw geograficznych. W tekście pominięto klasycznę zbudowane przypisy, odsyłając jedynie czytelnika — wzorem prac z dziedziny nauk ścisłych i przyrodniczych — do odpowiednich pozycji bibliografii, pomieszczonej na końcu tomu. Rejestruje ona kilkadziesiąt tytułów pra-

sowych i tyleż mniej więcej wydawnictw materiałowych oraz parę zespołów archiwalnych, które stanowiły bazę źródłową. Wykaz cytowanych opracowań liczy kilkadziesiąt pozycji w kilkunastu językach.

A. S.

Nationbuilding and the Politics of Nationalism. Essays on Austrian Galicia, red. Andrei S. Markovits i Frank E. Sysyn, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1982, s. 345.

Zbiór studiów i szkiców, oparty na materiałach konferencji z 1977 r. dotyczącej dziejów Austro-Węgier, do których dołączono kilka tekstów zamówionych specjalnie dla niniejszego wydawnictwa. Przeważają artykuły dotyczące kształtowania się świadomości narodowej galicyjskich Ukraińców oraz prowadzonej przez nich działalności politycznej. Poświęcono, im aż siedem z 11 tekstów; niektóre z nich mają charakter przyczynków (np. J. P. Himka, „Voluntary Artisan Associations and the Ukrainian National Movement in Galicia (the 1870s)”; L. Rudnytzky, „The Image of Austria in the Works of Ivan Franko”). Pozostałe dotyczą Polaków (P. Wandycz, „The Poles in the Habsburg Monarchy”) i Żydów (E. Mendelsohn, „Jewish Assimilation in Lviv: The Case of Wilhelm Feldman”; L. P. Everett, „The Rise of Jewish National Politics in Galicia, 1905—1907”). Tom otwiera szkic A. S. Markovitsa o stosunku Wiednia do prowincji, który ma charakter naukowego eseju; zamyka go obszerny (s. 255—310) przegląd literatury i źródeł tyjących się historii Ukraińców galicyjskich w okresie 1848—1918, pióra P. R. Magocsi'ego. Książkę opatrzone indeksem geograficznym, osobowym i rzeczowym.

Do tekstów najbardziej interesujących z punktu widzenia polskiego czytelnika należy artykuł o procesach asymilacyjnych wśród Żydów lwowskich. Autor ukazuje na dosyć szerokim tle, posługując się przykładami z biografii Wilhelma Feldmana, jak kierunek liberalno-asymilacyjny, atakowany przez nacjonalistów obydwu stron, stopniowo zamierał, by ostatecznie zaniknąć po I wojnie światowej. Oznaczało to, zdaniem E. Mendelsohna, znaczne zahamowanie polonizacji Żydów; proces ten obejmował odtąd poszczególne jednostki, nie zaś całe grupy inteligencji żydowskiej.

A. S.

Andrzej Piber, *Droga do stawy. Ignacy Paderewski w latach 1860—1902*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982, s. 678, ilustr.

W szczegółowej, ujętej po kronikarsku biografii autor przedstawia losy wirtuoza, kompozytora i człowieka zabierającego głos w sprawach publicznych choć nie parającego się jeszcze działalnością polityczną *sensu stricto*. Podstawę źródłową stanowi obszerny, liczący prawie 4500 jednostek archiwalnych zespół Archiwum Ignacego Paderewskiego, przechowywany w AAN. A. Piber cytuje ogromną liczbę urywków z listów, recenzji występów artystycznych i innych tekstów, napisanych bądź przez samego Paderewskiego bądź przez osoby interesujące się tą postacią; cytaty stanowią około 1/3 objętości pracy. Ma ona zatem wartość głównie dokumentacyjną, co podkreśla jeszcze 2330 przypisów, którymi jest opatrzone. Pomimo to autor starał się nadać narracji swobodny charakter, wyraźnie orientując się także na masowego czytelnika.